

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЈЕЗИЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ

VII/2

Тематски зборник

Нови Сад, 2018

JEZICI I KULTURE U VREMENU I PROSTORU VII/2
JEZICI I KULTURE U VREMENU I PROSTORU VII/2
LANGUES ET CULTURES DANS LE TEMPS ET DANS L'ESPACE VII/2
LANGUAGES AND CULTURES IN TIME AND SPACE VII/2
ЈАЗИКИ И КУЛТУРИ У ЧАСУ И ПРОСТОРУ VII/2
ЈАЗЫКИ И КУЛЬТУРЫ ВО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВЕ VII/2
JAZYKY A KULTÚRY V PRIESTORE A ČASE VII/2
LINGUE E CULTURE NEL TEMPO E NELLO SPAZIO VII/2
LENGUAS Y CULTURAS EN TIEMPO Y ESPACIO VII/2
LIMBI ȘI CULTURI ÎN TIMP ȘI SPAȚIU VII/2
NYELVEK ÉS KULTÚRÁK IDŐBEN ÉS TÉRBEN VII/2

- Уреднице проф. др Снежана Гудурић, проф. др Биљана Радић-Бојанић
- Коуреднице проф. др Јасмина Дражић, доц. др Јелена Ајџановић
(у делу *Српски језик на прелазу векова: новине у систему и употреби*)
- Издавач УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Суиздавач Педагошко друштво Војводине, Нови Сад
- За издавача проф. др Ивана Живанчевић Секеруш
За суиздавача Јасмина Шестак
- Академски одбор: проф. др Твртко Прћић
 проф. др Владислава Гордић Петковић
 проф. др Едита Андрић
 проф. др Јасмина Татар Анђелић
 доц. др Јагода Гранић
 проф. др Октавија Неделку
 проф. др Давиде Астори
 проф. др Жан-Пол Мејер
 проф. др Михај Радан
 проф. др Виторио Дел`Аквила
 проф. др Ђорђета Раца
 проф. др Надежда Силашки
 проф. др Љубица Влаховић
 проф. др Игор Лакић
 проф. др Сабина Халупка Решетар
 проф. др Биљана Радић-Бојанић
 проф. др Ксенија Шуловић
- Рецензенти: проф. др Софија Милорадовић, Институт за српски језик САНУ, Београд,
 Србија
 проф. др Мира Трајкова, Универзитет Св. Кирил и Методиј у
 Скопљу, Македонија
 Проф. др Славица Перовић, Универзитет у Црној Гори, Црна Гора

ISBN 978-86-6065-476-4

У Зборнику су штампани изабрани радови изложени на конференцији *Језици и културе у времену*

и простору 7, одржаној на Филозофском факултету у Новом Саду 18. и 19. новембра 2017. у оквиру истоименог Пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије бр. 178002, као и други радови који по својој тематици и квалитету одговарају профилу Зборника.

Рецензенти појединачних радова:

Срето Танасић (Институт за српски језик САНУ, Београд, Србија), Costas Canakis (University of the Aegean, Greece) Sonja Štajnfeld (Universidad Autónoma del Estado de México, México), Мира Трајкова (Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Скопје, Македонија), Зорка Кашић (Универзитет у Београду, Србија), Далибор Солдатић (Универзитет у Београду), Весна Половина (Универзитет у Београду), Жељко Ђурић (Универзитет у Београду), Јулијана Вучо (Универзитет у Београду), Јелена Филиповић (Универзитет у Београду), Надежда Силашки (Универзитет у Београду), Милена Јовановић (Универзитет у Београду), Ана Елаковић (Универзитет у Београду), Љиљана Ђурић (Универзитет у Београду), Татјана Шотра (Универзитет у Београду), Предраг Мутавцић (Универзитет у Београду), Ана Кузмановић (Универзитет у Београду), Маја Ивановић (Универзитет у Београду), Весна Цакелић (Универзитет у Београду), Татјана Ђуровић (Универзитет у Београду), Војкан Стојичић (Универзитет у Београду), Маја Миличевић (Универзитет у Београду), Octavia Nedelcu (Universitatea din București, România), Lidija Čolević (Universitatea din București), Roberta Matković (Sveučilište Juraj Dobrila u Puli, Hrvatska), Тјаша Миклић (Univerza v Ljubljani, Slovenija), Jana Kenda (Univerza v Ljubljani, Slovenija), Тијана Ашић (Универзитет у Крагујевцу), Катарина Мелић (Универзитет у Крагујевцу, Србија), Драган Бошковић (Универзитет у Крагујевцу), Дејан Каравесовић (Универзитет у Крагујевцу), Татјана Пауновић (Универзитет у Нишу, Србија), Владимир Јовановић (Универзитет у Нишу), Виолета Стојичић (Универзитет у Нишу), Милена Каличанин (Универзитет у Нишу), Јасмина Ђорђевић (Универзитет у Нишу), Свенка Савић (Универзитет у Новом Саду, Србија), Вера Васић (Универзитет у Новом Саду), Владислава Ружић (Универзитет у Новом Саду), Твртко Прћић (Универзитет у Новом Саду), Бојана Стојановић Пантовић (Универзитет у Новом Саду), Владислава Гордић Петковић (Универзитет у Новом Саду), Предраг Новаков (Универзитет у Новом Саду), Душанка Звекић Душановић (Универзитет у Новом Саду), Гордана Драгин (Универзитет у Новом Саду), Гордана Штасни (Универзитет у Новом Саду), Гордана Штрбац (Универзитет у Новом Саду), Данијела Марчок (Универзитет у Новом Саду), Дејан Средојевић (Универзитет у Новом Саду), Душанка Вујовић (Универзитет у Новом Саду), Жарко Бошњаковић (Универзитет у Новом Саду), Маја Марковић (Универзитет у Новом Саду), Милан Ајџановић (Универзитет у Новом Саду), Миливој Алановић (Универзитет у Новом Саду), Нада Арсенијевић (Универзитет у Новом Саду), Наташа Киш (Универзитет у Новом Саду), Страхиња Степанов (Универзитет у Новом Саду), Дојчил Војводић (Универзитет у Новом Саду), Марија Стефановић (Универзитет у Новом Саду), Михајло Фејса (Универзитет у Новом Саду), Драгана Дробњак (Универзитет у Новом Саду), Ксенија Шуловић (Универзитет у Новом Саду), Татјана Ђурин (Универзитет у Новом Саду), Диана Поповић (Универзитет у Новом Саду), Сабина Халупка Решетар (Универзитет у Новом Саду), Мира Милић (Универзитет у Новом Саду), Александра Изгарјан (Универзитет у Новом Саду), Наташа Миливојевић (Универзитет у Новом Саду), Ана Халас Поповић (Универзитет у Новом Саду), Бојана Комароми (Универзитет у Новом Саду), Бојана Вујин (Универзитет у Новом Саду), Данијела Прошић Сантовац (Универзитет у Новом Саду), Диана Продановић Станкић (Универзитет у Новом Саду), Гордана Лалић Крстин (Универзитет у Новом Саду), Јагода Топалов (Универзитет у Новом Саду), Александра Блатешић (Универзитет у Новом Саду), Кристијан Екер (Универзитет у Новом Саду), Соња Филиповић Ковачевић (Универзитет у Новом Саду), Соња Веселиновић (Универзитет у Новом Саду), Олга Панић Кавгић (Универзитет у Новом Саду), Александар Кавгић (Универзитет у Новом Саду), Радослава Трнавац (Универзитет у Новом Саду), Јелена Ајџановић (Универзитет у Новом Саду),

Ивана Вилић (Универзитет у Новом Саду), Бојана Вујин (Универзитет у Новом Саду), Весна Богдановић (Универзитет у Новом Саду), Зузана Тир (Универзитет у Новом Саду), Јасмина Дражић (Универзитет у Новом Саду), Александар Мудри (Универзитет у Новом Саду), Kerima Filan (Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina), Nermina Čengić (Univerzitet u Sarajevu), Sabina Vašić (Univerzitet u Sarajevu), Alma Sokolija (Univerzitet u Sarajevu)
Татјана Глушац (Универзитет Унион, Србија)

ПРЕДГОВОР

Седми у низу тематских зборника под заједничким насловом *Језици и културе у времену и простору* појављује се у два тома, у којима су распоређени радови истраживача из Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније, Румуније, Италије, Пољске, Мексика и Србије, окупљених око заједничких интересовања везаних за различите односе који се успостављају између појединих језика, између језика и културе у оквиру једне друштвене заједнице, али и између различитих језика и култура, у времену и простору, и кроз време и простор.

Први том Зборника састоји се од седам тематских целина – *Језик, култура традиција, Језик и друштво, Лексиколошке теме, Једнојезичка истраживања, Књижевне теме, Градуктолошке теме и Методика наставе*. У оквиру прве целине, аутори се баве питањима међујезичких и међукултурних односа који се одражавају у културно-језичкој традицији припадника једне заједнице, као и проблемима очувања језичког, културног и националног идентитета кроз време. Друга целина обједињује радове уже профилисане у смеру савремене социолингвистичке проблематике обрађене са више аспеката, било да је реч о мањинским језицима и културама, о родној равноправности у језику и друштву или о особеним читањима књижевних дела која у себи нужно садрже елементе односа језика и друштва. У трећој целини првога тома аутори се баве разноликим темама из уже области лексикологије – метонимијама и појмовним метафорама, разумевањем и употребом лексема као и лексичким новотворинама, паремијама и родним стереотипима. *Једнојезичка истраживања* објединила су у четвртој целини три рада у којима се обрађују теме везане за некадашњи српскохрватски (у савременој литератури најчешће називан босански/српски/црногорски/хрватски), односно хрватски и русински језик. Заједнички именуатељ радова у петој целини јесте књижевни текст, односно истраживање различитих видова уметничке писане речи изнедрене на шпанском, енглеском, француском, српскохрватском, чешком и румунском језику. Превођење и наука о превођењу теме су шесте целине, у којој се аутори баве, с једне стране, различитим аспектима превођења са француског, италијанског и шпанског језика, а са друге, местом превођења у образовању наставника страних језика. Настави и образовању у ужем смислу посвећена је седма целина и у њој су сабрани радови везани за психолошко-педагошке аспекте наставе енглеског, француског, италијанског и грчког језика, затим за опште наставне технике и стратегије као и за оне посебне које се односе на савладавање појединих језичких елемената попут изговора, граматике, и коначно, за место културе и књижевности језика који се учи у настави страних језика.

Други том Зборника чине пет тематских целина – *Српски језик на прелазу векова: новине у систему и употреби, Контрастивна анализа, Контактна лингвистика, Истраживања дискурса и Лексикографске теме*. У првој целини налазе се радови саопштени другог дана Конференције у оквиру истоименог темата, чије је тежиште сагледавање актуелног стања у српском језику, од прозодијског до прагматичког нивоа, а кроз призму савремених друштвених кретања и културолошких феномена. Тако су радови у овој целини допринос савременој српској лингвистици будући да откривају бар један мали део језичких збивања, која нужно корелирају с колективним социопсихолошким амбијентом у којем настају. Кроз двадесет текстова, аутори са различитих страна осветљавају проблематику везану за савремени српски језик, његов граматички систем и правопис, семантику и прагматику, дискурс и лексичке иновације, указују на однос између језичке норме и језичке праксе, на нове тенденције у творби речи и колоката, баве се питањима из области српске лексикографије, позајмљеницама из енглеског, као и

контактима српског са мањинским језицима. Друга целина посвећена је темама из контрастивне анализе елемената мађарског, турског, италијанског, француског, енглеског, руског и русинског језика према српском, односно италијанског према босанском и словеначком. Трећу целину чине три рада посвећена различитим аспектима контаката српског и енглеског језика, док четврта обједињује три рада посвећена истраживањима дискурса. Зборник заокружује тематска целина посвећена лексикографији у најширем смислу и у њој се налазе радови посвећени појединим лексикографским питањима из италијанског и енглеског језика, али и проблематици везаној за поједине аспекте опште словенске лексикографије. Зборник закључује текст у којем се разматрају позитивне и негативне стране затворених и отворених типова речника.

Ако би требало извести неколико општих закључака који проистичу из истраживања чији су резултати приказани у овом Зборнику, онда би свакако први био тај да су језик у свим својим аспектима, друштво, култура, традиција, књижевност и образовање истовремено и стални и променљиви, и општи и специфични ентитети. Стални су и општи у том смислу што их проналазимо у сваком друштву, у сваком времену и на сваком простору. Истовремено, нужно су променљиви и специфични како у времену тако и у простору будући да сваки на свој начин подлежу законитостима природног развоја, друштвено-историјског прилагођавања и, што данас у време глобализације постаје сасвим очигледно, сталне борбе за опстанак.

Други закључак би се могао формулисати као стални пораст међујезичких и међукултурних контаката, што нужно доводи до појачаног преплитања и утицаја различитих језика и култура једних на друге. У овом сегменту предњачи енглески језик као носилац англофоне, на првом месту америчке културе. И други језици и културе, међутим, захваљујући на првом месту масовним медијима, успевају да пронађу како своје место у глобалном свету, тако и пут и начин да продру у друге заједнице нудећи им своје специфичне културне обрасце.

Трећи закључак би се односио на значај образовања како у свакој друштвеној заједници понаособ, тако и на глобалном нивоу, и то образовања које, чувајући посебне националне вредности, истовремено препознаје вредности и предности других образовних система, интегришући туђа позитивна искуства у свој систем.

И поред обиља тема и радова сабраних у овом Зборнику, општи закључак који се намеће на крају јесте да су сопствени језик и култура, али и језици и културе у контакту, практично неисцрпно истраживачко поље, управо зато што су међусобно и слични и различити, што су подложни променама у времену и простору и што управо они одређују цео наш живот и рад.

Надамо се да ће читаоци успети да пронађу ону танану али веома чврсту нит која повезује све радове сабране у Зборнику – тежњу да се уоче, објасне и сачувају индивидуалност и разноликост који у савременом свету треба да подстакну боље разумевање не само туђе, него и свог сопственог језичког и културног наслеђа. Стога *Језици и културе у времену и простору VII* настављају причу започету у првом и настављену у свим потоњим зборницима, причу о свеопштем језичком и културном прожимању које доприноси богаћењу сваког појединца вредностима оног другог, чувајући при томе језички и културни идентитет сваког од нас.

У Новом Саду, октобра 2018.

Снежана Гудурић
Биљана Радић-Бојанић
Јасмина Дражић
Јелена Ајџановић

САДРЖАЈ

Предговор	5
I СРПСКИ ЈЕЗИК НА ПРЕЛАЗУ ВЕКОВА: НОВИНЕ У СИСТЕМУ И УПОТРЕБИ	11
Јелена Алџановић, О експанзији префикса <i>из-</i> код глагола: семантичко-синтаксички и прагматички аспекти	13
Милан С. Алџановић, Придевски вид – између норме и праксе	23
Милица Божић Синчук, Лексикографска обрада вишезначног глагола <i>бежати</i> у <i>Речнику српскога језика</i>	31
Драгана Вељковић Станковић – Ивана Ђорђевић, Могућности примене когнитивног приступа у настави правописа	41
Ивана Вранић, Родно осетљив језик у дискурсу студентске популације: критички приступ.....	53
Рајна М. Драгићевић, Неке тенденције у творби речи у савременом српском језику	63
Јасмина Дражић, Нове колокације у савременом друштвеном и културном контексту	71
Duška Zvekić-Dušanović, Razumevanje anglicizama u srpskom kao nematernjem jeziku	79
Наташа Киш, О степену дезидеративности исказане придевима.....	89
Душка Кликовац, О савременом српском језику и савременој свести о њему (на материјалу телевизијске серије <i>Самац у браку</i>)	99
Ана Кузмановић Јовановић, Нови оквири за традиционалне теме: Косово и Европа у српском политичком дискурсу	119
Ивана Лазич Коњик - Стана Ристић, Српска језичко-културна слика породице. Анкетни подаци	129
Соња Леро Максимовић, О неким аспектима кондиционално-рестриктивног наглашавања интензификаторима <i>бар(ем)</i> и <i>макар</i> у савременом српском језику	143
Vanja Miljković, Novi glagoli sa prefiksom <i>iz-</i> u savremenom srpskom jeziku i teorija glagolske prefiksacije.....	153
Anna Makišová, Transkripcia slovenských vlastných mien do srbčiny.....	165
Jelena Redl, Inovacije u jeziku mladih na društvenim mrežama.....	173
Dejan Sredojević, O restandardizaciji akcenatske norme srpskog jezika	185
Бојана Тодић – Ненад Крстић, Прагматички антоними у <i>Асоцијативном речнику српскога језика</i>	199
Ivan Trifunjačić, Koherencijske relacije i argumentacijska struktura diskursa novinske književne kritike.....	211
Михајло Фејса, Транслитерација русинских имена, презимена и топонима на српски језик	223

II KONTRASTIVNA ANALIZA	233
EDITA ANDRIĆ, Frazeološke jedinice sa meronimima imenica <i>láb/noga</i> u mađarskom i srpskom jeziku.....	235
KSENIJA AYKUT, Karakteristike turskog genitiva i njegovi ekvivalenti u srpskom jeziku.....	253
NERMINA ČENGIĆ, O upotrebi uzvika u italijanskom jeziku na primjeru prevoda Lionela Kostantiniija.....	265
NATAŠA JANIĆIJEVIĆ, Obeležavanje budućnosti prošlim glagolskim vremenima u italijanskom i srpskom jeziku.....	277
БОЈАНА КОМАРОМИ – Биљана Радитић-Бојанић, Когнитивнолингвистички приступ разумевању синестезијских метафора у енглеском и српском језику на примеру чула додира.....	287
МИЛОРАД МИЉАКОВИЋ, Глаголске лексеме са префиксом <i>раз-</i> у руском језику у поређењу са српским и енглеским преводним еквивалентима.....	297
АЛЕКСАНДАР МУДРИ, Глаголи орања у русинском, српском и енглеском језику – контрастивна анализа.....	311
MIRJAM PREMRL, Alcuni aspetti della non-determinatezza in italiano e in sloveno.....	323
PREDRAG NOVAKOV, Engleski višечлани глаголи са глаголима кретања <i>come, fall, walk</i> и њихови српски еквиваленти.....	335
КАТАРИНА РАСУЛИЋ, <i>As smart as bait, bistar kao boza</i> : о ирониčним prideвским поредбама у енглеском и српском језику.....	345
NATAŠA RISTIVOJEVIĆ RAJKOVIĆ, Sredstvo kao agens u glagolskom događaju udaranja.....	359
8 RUŽICA SEDER, Sur les propositions concessives partielles en français et en serbe.....	369
СТАНИСЛАВ СТАНКОВИЋ – СЕЛЕНА СТАНКОВИЋ, Посесивни беспредлошки генитив у <i>Нечистој крви</i> Борисава Станковића и његови француски еквиваленти.....	379
III КОНТАКТНА ЛИНГВИСТИКА	391
SONJA FILIPOVIĆ KOVAČEVIĆ, Posledice kontakata srpskog jezika sa engleskim na semantičkom nivou.....	393
МАРКО ЈАНИЋИЈЕВИЋ, Позајмљенице с етимолошким префиксима <i>ex-</i> и <i>in-</i> у српско-хрватском језику у односу према енглеском: тенденције позајмљивања.....	407
МАРИЈА САВИЋ – ВЕСНА САВИЋ, Англицизми у језику струке графичког и веб дизајна: потреба или поштапање?.....	423
IV ИСТРАЖИВАЊА ДИСКУРСА	433
SABINA HALUPKA-REŠETAR, EFL pragmatic competence: focus on suggestions.....	435
MILICA RADULOVIĆ – VLADIMIR Ž. JOVANOVIĆ, Discourse spaces in the political rhetoric of English and Serbian inaugural speeches.....	447
ERVIN KOVAČEVIĆ, The relationship between lexical and syntactic complexity measures in a learner corpus.....	469

V ЛЕКСИКОГРАФСКЕ ТЕМЕ	481
MAURIZIO BARBI – SAŠA MODERC, La voce <i>mafia</i> nelle edizioni dello Zingarelli comprese tra il 1928 e il 2015	483
ANA HALAS ROPOVIĆ, Sense differentiation in English lexicographic practice.....	493
ИВАНА ЛАЗИЋ-КОЊИК – DOROTA PAZIO-WLAZŁOWSKA, Ключевые концепты славянской аксиосферы. Опыт лексикографического описания.....	503
ЈЕЛИСАВЕТА МИЛОЛЕВИЋ, „Затворени” и „отворени” речници – за и против	513

МАРКО ЈАНИЋИЈЕВИЋ

ПОЗАЈМЉЕНИЦЕ С ЕТИМОЛОШКИМ ПРЕФИКСИМА *EX-* И *IN-* У СРПСКО-ХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ У ОДНОСУ ПРЕМА ЕНГЛЕСКОМ: ТЕНДЕНЦИЈЕ ПОЗАЈМЉИВАЊА

Предмет рада су позајмљенице са етимолошки латинским префиксима *ex-* ('из') и *in-* ('у') из *Великог речника страних речи и израза* И. Клајна и М. Шипке из 2008. г., и то оне које не постоје у ранијим речницима српско-хрватског језика, а, с друге стране, и оне које изостају у Клајновом и Шипкином речнику у односу на раније речнике. Те позајмљенице посматране су у светлу њиховог односа са одговарајућим позајмљеницама у енглеском језику. Циљ је установити и објаснити тенденције улажења таквих позајмљеница у српско-хрватски лексикон, у погледу захваћених семантичких и употребних домена, затим извора, периода и учесталости употребе, врста и подврста позајмљених речи и значења. Само делимична подударност у значењима и фреквенцији употребе српско-хрватског и енглеског упућује на то да је објашњење позајмљивања и употребе лексема са латинским елементима сложеније него што је тумачење те појаве као последице глобалне англицизације.

Кључне речи: позајмљенице, латинизми, српски језик, хрватски језик, енглески језик, језички контакти, лексичко позајмљивање.

1. УВОД

1.1. Предмет и циљ истраживања

Предмет рада су позајмљенице са елементима изворно латинског порекла из *Великог речника страних речи и израза* И. Клајна и М. Шипке (треће, допуњено издање из 2008. г.), и то оне које се не појављују у ранијим речницима српско-хрватског језика, а, с друге стране, и оне које изостају у Клајновом и Шипкином речнику у односу на раније речнике. Те позајмљенице посматране су у светлу њиховог односа са одговарајућим позајмљеницама у енглеском језику. Примењени приступ је заснован на теорији језичких контаката, квантитативној и контрастивној анализи. Као грађа одабране су позајмљенице с етимолошки латинским префиксима *ex-* ('из') и *in-* ('у'), који су интересантни због изворног просторног значења (садржавања) које је у етимологији било нарочито продуктивно за стварање нових значења (путем 'метафора садржавања', о чему в. Lakoff & Johnson 2003), а може бити и задржано у позајмљеницама. Циљ је установити и објаснити тенденције улажења таквих позајмљеница у српско-хрватски лексикон, у погледу захваћених семантичких и употребних домена, затим извора, периода и учесталости употребе, врста и подврста позајмљених речи и значења. Прилив таквих позајмљеница скорије је нарочито постао запажен са замахом глобалне информационе револуције, чији је медијум доминантно енглески језик.

Термин српско-хрватски језик (лексикон и сл.) у раду се користи у складу са напоменом из важећег Правописа српског језика (Пешикан и др. 2010: 86) да означи дијахронијско-синхронијски континуитет језика штокавског говорног подручјау лингвистичком и комуникацијском смислу. Званични називи српски и хрватски језик користе се за стандардизоване варијетете тог језика.

1.2. Језичко позајмљивање

Језичко позајмљивање (посуђивање; енгл. *linguistic borrowing*, према: Haugen 1950), иако непрецизан, метафорички, уобичајен је термин за копирање својстава, лексике и свих аспеката језичке структуре једног језика (А) у други (Б) од стране говорника тог другог језика који су у интеракцији са говорницима првог (Hickey 2010: 20; Matras 2009: 146). Дакле, језици ступају у контакт код билингвалних говорника језика примаоца, код којих долази до интерференције у употреби два језика (Weinreich 1953: 1–3). Језик из ког се преузима (А) означава се обично као давалац (донор), а онај у који се преноси (Б) као прималац (реципијент). Лексичко позајмљивање, којим се бавимо у овом раду, представља најчешћи резултат језичких контаката (Thomason 2001: 10). У случају повременог контакта позајмљују се само пунозначне речи које не припадају основном вокабулару (Thomason 2001: 69–70). У ситуацији нешто интензивнијих додира позајмљују се и функцијске речи, као и фонолошка и синтаксичка својства, а код још интензивнијег контакта и речи из основног вокабулара и творбене морфеме, док се најређе позајмљује флективна морфологија (*ibid.*: 69–71). Према томе, међујезички контакти могу резултирати (а) само лексичким позајмљивањем – у ситуацији малог броја билингвалних говорника и/или када говорници језика примаоца не владају добро језиком даваоцем (*ibid.*: 70) – или (б) и лексичким и структурним (граматичким) позајмљивањем.

У процесу адаптације језику примаоцу, према Филиповићу (Filipović 1986: 56), позајмљенице пролазе две фазе, примарну и секундарну адаптацију, односно примарне и секундарне промене. Примарна адаптација се одвија у контакту између језика даваоца и језика примаоца и обухвата промене на фонолошком, морфолошком и семантичком плану кроз које страна реч пролази до тренутка интеграције у систем језика примаоца, док се секундарна адаптација односи на промене од тог тренутка надаље, које су без директне везе са језиком даваоцем (*ibid.*). У фази секундарне адаптације позајмљеница, већ сасвим одомаћена у језику примаоцу, постаје продуктивна у смислу морфолошке и семантичке деривације. На семантичком плану, примарној адаптацији припадају нулта семантичка екстензија (непромењено значење) и сужење значења (у броју и/или значењском пољу), а секундарној адаптацији проширење значења (*ibid.* 161–181).

Позајмљивање може бити непосредно, директним контактом говорника језика даваоца с говорницима језика примаоца, и посредно, тј. преко језика посредника или више њих, чији утицај се код манифестује на ортографском, фонолошком, морфолошком, семантичком и/или лексичком плану (Filipović 1986: 50–51; Muhvić-Dimanovski 1996). Немачки је, на пример, значајан посредник кад је реч о англицизмима у српском, а посебно у хрватском језику, што је уочљиво на свим наведеним плановима, на пример *кекс* ортографски, изговорно, морфолошки и семантички одговара нем. *Keks*, а не изворном енгл. *cake* (*ibid.*: 460).

Кад је реч о разлозима и мотивима за позајмљивање, у неким студијама оделито се разматрају језички од ванјезичких, или друштвених, фактора. У језичке факторе се убрајају фреквенција употребе израза у језику даваоцу и одговарајућег у примаоцу, затим економичност израза у даваоцу и еквивалентног у примаоцу, те структурна компатибилност између језика у контакту (в: Field 2002: 5; Wohlgemuth 2009: 13; Silaški 2012: 19–20). У нејезичке се најчешће убрајају културна доминација језика даваоца, његов друштвени престиж, наклоност према употреби страног израза или погодност у његовој употреби, национализам код говорника језика примаоца, степен модернизације и економског развоја друштва коме тај језик служи, а код језика у повлачењу попуњавање лексичких празнина и олакшавање разумевања младима (в: Field 2002: 4; Kownner and Rosenhouse 2008: 12–17).

1.3. Латинизми у енглеском и српском језику

Енглески језик се у 21. веку сматра глобалном *lingua franca*, светским језиком, захваљујући првенствено политичкој и економској моћи, раније Велике Британије а скорије Сједињених Америчких Држава (уп., нпр., Crystal 2003: 59, 120–121). Такав статус енглеског језика учвршћен је са напретком дигиталних електронских технологија чији медијум је управо био енглески, па се о енглеском као *lingua franca* (ELF) говори и као о посебном варијетету, међу многим светским варијететима енглеског. Пре енглеског, у другој половини 19. века и све до пред Други светски рат доминантан међународни језик науке био је немачки, а језик дипломатије од 17. до друге половине 20. века био је француски (уп. Chew 2009: 103–104).

Како, рецимо, Кристал (Crystal 2003: 8) констатује, енглески је на лексичком плану више романски него германски језик. Латинизми су у енглески највише улазили у раном модерном (нововековном) периоду, од краја 15. века, у корак са ренесансом и замахом науке, па је у питању превасходно учена и стручна терминологија. Као главна поља која су попуњавали латинизми у енглеском језику истичу се медицина (*virus*), анатомија (*appendix*), биологија (*species*), физика (*vacuum*), математика (*radius*), те религија (*relapse*), граматика (*copula*), реторика (*caesura*), логика (*data*), филозофија (*transcendental*), ликовне уметности (*literati*), класична цивилизација (*toga*), јавни послови (*militia*) и географија (*peninsula*) (Davis 2010: 28).

У српски језик латинизми су интензивно улазили од краја 19. века, након смене славносрпског језика као језичког стандарда народним (штокавским) језиком, потискујући црквенословенске елементе. Латинизми се највише појављују у научно-стручној терминологији, култури, а скорије и у масовним медијима, и то као процесне именице, с латинским (*апликација*) или домаћим суфиксима (*коректност*), затим као глаголи (*аплицирати*) и придеви (*коректан*), а ређе као именице (Кајић 2000). Последњих деценија улазили су највише посредством енглеског као доминантног светског језика.

Разумљиво, у последње време се у српско-хрватској литератури и шире највише говори о англицизмима (нпр. Filipović 1990; Prčić 2005; Silaški 2012), а кад је реч о латинизмима унеколико су индикативни резултати претраге међубиблиотечке базе података преко српског COBISS-а, који за реч латинизми у било ком падежу у наслову или кључним речима дају два чланка као резултате (са укупно 13 стр.) у последњих 50 година на српско-хрватском језику. То и поред чињенице да су латинизми махом интернационализми, који, уз грецизме, имају предност у односу на позајмљенице из других језика, те да су, као такви, од нарочитог цивилизацијског значаја, те и остављају дубоког и трајнијег трага (уп. Кајић 2000).

2. МЕТОДОЛОГИЈА АНАЛИЗЕ

Методологија спроведене анализе заснована је на поређењу речничких одредница које у етимологији имају латинске префиксе *ex-* ('из') и *in-* ('у') реализоване аломорфима /eks/ и /in/ (не и нпр. /egz/ или /im/), и латинске корене. Посматрана је, пре свега, разлика у таквим позајмљеницама између Клајновог и Шипкиног *Великог речника* (треће издање, 2008) и Вујаклијиног *Лексикона страних речи и израза* (у даљем тексту: *Лексикон*) из 1986. г. Основну грађу су сачињавале лексеме које има Клајнов и Шипкин речник, а нема Вујаклијин *Лексикон* из 1986. као ни електронски *Речник српског језика*.¹ Добијена лексичка грађа је, затим, претраживана у речницима хрватско(српско)г језика – са два издања Клаићевог речника, из 1966. и 1987. г., и са речничком базом на *Хрватском језичном порталу* (у даљем тексту и скраћено: ХЈП), који се у погледу позајмљеница ослања првенствено на речник В. Анића и И. Голдштајна из 1999. г. (друго издање

¹ *Речник српског језика*, са око 307.000 речи и преко 11.000.000 облика речи, сачињен је на основу 18 томова *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности и три последња тома *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске.

2000).² Уз то, грађа је проверавана и у употреби у формалнијим облицима јавног дискурса преко интернета, уз помоћ *Гугловог* (*Google*) претраживача веба, *Гугл књига* (*Google Books*), *Гугл вести* (*Google News*) и претраге сајта *Naslovi.net*, по потреби уз подешавање периода употребе (при провери учесталости употребе узета је у обзир растућа интензификација употребе интернета).

Спроведена је, надаље, квантитативна анализа позајмљеница према врстама речи и семантичким пољима којима припадају, као и контрастивна анализа српско-хрватских и енглеских позајмљеница, чији *tertium comparationis* конституише формална сличност тих позајмљеница, утемељена у заједничкој етимологији (Ivić 1991: 237–238).

3. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ

3.1. Позајмљенице изостављене у Клајновом и Шипкином речнику и њихова заступљеност у другим речницима и у употреби

Знатно је више посматраних позајмљеница које садржи Вујаклијин *Лексикон* а не садржи Клајнов и Шипкин речник него обратно (око двоструко више). Од 64 лексеме са изворним префиксом *екс-* које има Вујаклијин *Лексикон* из 1986. г., а не и Клајнов и Шипкин речник, ХЈП и Клаићев речник бележе по неколико, укључујући ту и кореспонденте са различитим суфиксима (нпр. са домаћим *-ност* уместо лат. *-итет*), каквих има и Клајнов и Шипкин речник. Од тих позајмљеница, 36 смо пронашли у употреби последњих година и раније, од чега 19 и у српском и у хрватском, 12 само у српском, а 5 само у хрватском (в. Табелу 1). У односу на део тих Вујаклијиних одредница, Клајн–Шипкин и Клаићев речник (1987), као и ХЈП, садрже деривационо и семантички повезане лексеме (дате у заградама у Табели 1).

410

Чињеница да поменутих Вујаклијиних одредница одредница нема у каснијим речницима српског језика могла би се, осим изостанком дела тих одредница у употреби, објаснити контролом уплива страних елемената, а донекле и сменом српскохрватског језичког стандарда српским (односно хрватским). Наиме, тенденција је – како у каснијим издањима Вујаклијиног *Лексикона*, тако и у Клајновом и Шипкином речнику – да изостају: (а) пре свега, неки глаголи са завршетком немачког порекла³ *-ирати* (при чему нема ни еквивалената на *-овати/-исати*), а неретко остају процесне именице исте основе (недостају, нпр., *екскавирати*, *екскретирати*, *експирирати*, *ексхортирати*, *ексцелирати*, док остају одговарајуће именице *екскавација*, *екскреција*, *експирација*, *ексхортација*, *ексцеленција*), (б) именице са завршетком *-итет* (нпр. *ексклузивитет*, *екстензибилитет*, *ексцентрицитет*), при чему често постоје еквивалентне именице са домаћим суфиксом *-ост* (нпр. *ексклузивност*, *ексцентричност*), а понекад (у *Лексикону* из 2004. ређе) и (в) деривирани модални придеви (*експанзибилан*) (уп. Табелу 1). Од укупно 18 глагола на *-ирати* који недостају у каснијим речницима (ХЈП бележи *ексматрикулирати* и *експирирати*), у употреби у српском и хрватском није их пронађено 8, у српском је пронађено 7, а у хрватском 9 таквих глагола. Ти глаголи који се и даље употребљавају највише се користе као стручни изрази (*ексматрикулирати*, *екскретирати*, *ексфолирати*), као и неке лексеме дефинисане у *Лексикону* као општије (*експирирати*, *експримирати*), али неке и у употреби остају у таквом, општијем, смислу (*експертизирати*, *експектирати*, *ексцелирати*).

Табела 1. Заступљеност позајмљеница које нема Клајнов и Шипкин речник а има Вујаклијин *Лексикон*, у различитим издањима, затим у хрватском, и у употреби у српском/хрватском (С/Х, само С или само Х).

² Vladimir Anić i Ivo Goldstein, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Novi liber.

³ Суфикс *-ирати* је преузет у 17. веку из немачког (према *-ieren*, које је пореклом из старофранцуског, о чему в.: Skok 1955: 37; Клајн 2003: 352–353), па је генерално продуктивнији у хрватској варијанти.

ВУЈАКЛИЈА 1986.	ВУЈАКЛИЈА 2004.	КЛАИЋ 1987.	<i>ХРВ. ЈЕЗ ПОРТАЛ</i>	ВЕБ
ексцирати	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
екскавирати	НЕ	(екскавација)	(екскавација)	С/Х
екскапитулација	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
екскапитулирати	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
екскарнација	ДА	НЕ	НЕ	С
ексквизиција	ДА	(ексквизитан)	(ексквизитан)	С
ексклавација	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
ексклузоран	НЕ	ексклузиван	ексклузиван	С
ексклузивитет	НЕ	ексклузивизам	ексклузивност	С/Х
екскретирати	НЕ	(екскрети)	(екскрет)	С/Х
екскресценца	ДА	НЕ	НЕ	С/Х
екскутирати	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
ексматрикулација	ДА	ДА	(ексматрикулирати)	С
ексматрикулирати	ДА	ДА	ДА	С/Х
ексмисија	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
експанзибилан	НЕ	(експанзиван)	(експанзиван)	С
експанзибилитет	ДА	(експанзија)	(експанзија)	С
експектант	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
експектирати	НЕ	НЕ	НЕ	Х
експензија	ДА	(експензар)	НЕ	НЕ
експензилација	ДА	НЕ	НЕ	С
експертизирати	НЕ	(експертиза)	(експертиза)	С
експилација	ДА	НЕ	НЕ	С
експилатор	ДА	НЕ	НЕ	С
експирирати	НЕ	(експирација)	експирирати	С/Х
експлемент	ДА	НЕ	НЕ	С
експолирати	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
експолитура	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
експримирати	НЕ	НЕ	НЕ	С/Х
експромисија	ДА	НЕ	НЕ	С/Х
експромитирати	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
експромисор	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
експромпт	ДА	ДА	ДА	С/Х
експулзива	ДА	(експулзија)	(експулзиван)	НЕ
експургација	ДА	НЕ	НЕ	Х
експургирати	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
ексрекс	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
ексротулација	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
екстензибилитет	НЕ	(екстензија)	(екстензија)	С/Х
екстензум	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
екстенуанције	ДА	НЕ	НЕ	НЕ

екстинктиван	ДА	(екстинкција)	(екстинкција)	С/Х
екстрахент	ДА	(екстрахирати)	(екстрахирати)	НЕ
екстуберација	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
екстумесценција	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
екстумесцирати	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ
ексуцирати	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
ексфолијатив	ДА	(ексфолијација)	(ексфолијација)	С/Х
ексфолијативан	НЕ	(ексфолијација)	(ексфолијација)	С/Х
ексфолијација	ДА	ДА	ДА	С/Х
ексфолирати	ДА	(ексфолијација)	(ексфолијација)	С/Х
ексхаустија	ДА	(ексхаустор)	(ексхаустор)	С/Х
ексхибент	ДА	(ексхибиција)	(ексхибиција)	НЕ
ексхибит	ДА	ДА	(ексхибитни)	Х
ексхортирати	НЕ	(ексхортација)	(ексхортација)	Х
екседент	ДА	НЕ	НЕ	С/Х
ексцелзитет	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
ексцелирати	НЕ	ДА	(ексцелентан)	Х
ексцентрицитет	НЕ	ДА	(ексцентричност)	С/Х
ексцептиван	ДА	(ексцепција)	(ексцепција)	С/Х
ексциденција	ДА	НЕ	НЕ	НЕ
ексцизура	ДА	(ексцизија)	(ексцизија)	НЕ
ексцитабилитет	ДА	(ексцитација)	ексцитабилност	С
ексцитат	ДА	(ексцитативан)	(ексцитаторан)	НЕ

3.2. Нове позајмљенице у Клајновом и Шипкином речнику, њихова заступљеност у речницима хрватског и у употреби, и поређење са енглеским

У погледу свих анализираних позајмљеница, Клајнов и Шипкин речник највише слично-сти показује са *Хрватским језичним порталом* (тј. са Анићевим и Голдштајновим речником), који, практично, нема само две од анализираних позајмљеница Клајновог и Шипкиног речника (*инструмент-табла*, *ексцертација*), с тим што за још две (*инволутиван*, *интубирати*) наводи само одговарајућу именицу (*инволуција*, *интубација*), мада се све оне налазе у употреби и у хрватском (в. Табелу 2).

Табела 2. Заступљеност анализираних позајмљеница из Клајновог и Шипкиног речника у речницима хрватског, у јавној употреби српског/хрватског (С/Х, С, Х, доминантно [дом.] С или Х), у енглеском језику, и у одговарајућим семантичким пољима.

КЛАЈН И ШИПКА	КЛАИЋ	ХРВ. ЈЕЗ. ПОРТАЛ	ВЕБ	ЕНГЛЕСКИ	СЕМАНТИЧКО ПОЉЕ
ексклаустрација	НЕ	ДА	Х	exclaustration	религија
екскулпација	1966	ДА	Х	exculpation	вредности
екскулпирати	1966	ДА	С/Х	exculpate	вредности
експлантат	(експлан- тација '66)	ДА	С/Х	explant	тело

екстабулирати	(екстабу- лација '66)	ДА	/	/	администрација
екстерминатор	1987	ДА	/	exterminator	постојање
екстерналије	(екстерни '66)	ДА	C/X	externals	просторни односи
екстеро(ре)цептор	НЕ	ДА	C/X	exteroceptor	тело
екструдер	1987	ДА	C/X	extruder	технологија
екструдирани	НЕ	ДА	C/X	extruded	технологија
екструдирати	НЕ	ДА	C/X	extrude	просторни односи
екструзија	НЕ	ДА	C/X	extrusion	1. просторни односи 2. нежива природа
ексудација	(ексудат '66)	ДА	C/X	exudation	тело
ексулцерација	1966	ДА	X	exulceration	тело
ексцеребрација	НЕ	ДА	X	excerebration	тело
ексцерпција	НЕ	НЕ	C/X	excerption	мишљење
инвертит	1966	ДА	C	/	тело
инволутиван	1966	(инволу- ција)	C/X	(≠involutive)	1. просторни односи 2. тело
индоктринирати	(индоктри- нација '87)	ДА	C/X	indoctrinate	мишљење
инјект	1966	ДА	дом.C	injection	супстанце
инкамерација	1966	ДА	X	incameration	религија
инкапсулација	НЕ	ДА	C/X	incapsulation	тело
инкапсулиран	НЕ	ДА	C/X	incapsulated	тело
инкултурација	НЕ	ДА	дом. X	inculturation	1. религија 2. друштвени односи
инкунабулистика	(инкуна- буле '66)	ДА	X	incunabulistics	мишљење
институционализација	НЕ	ДА	C/X	institutionalization	друштвени односи
институционализирати	НЕ	ДА	C/X	institutionalize	друштвени односи
инструментализација	НЕ	ДА	C/X	instrumentalization	мишљење
инструментализирати	НЕ	ДА	C/X	instrumentalize	мишљење
инструмент-табла	НЕ	НЕ	C/X	instrument-panel	технологија
инсуларан	инзуларан '66	инзуларан	C/X	insular	1. нежива природа 2. просторни односи
интимизам	НЕ	ДА	C/X	intimism	уметност
интимизација	НЕ	ДА	C/X	intimization	интерперсонални односи
интимизирати	НЕ	интими- зирати се	C/X	intimize	интерперсонални односи
интригантан	НЕ	ДА	C/X	/	мишљење

интубирати	(интуба-ција '87)	(интуба-ција)	С/Х	intubate	тело
инфаркташ	1987	ДА	С/Х	/	тело
инференција	1987	ДА	С/Х	inference	мишљење
информатизација	НЕ	ДА	С/Х	informatization	технологија
информатизовати	НЕ	информатизирати	С/Х	informatize	технологија
информатичар	НЕ	ДА	С/Х	informatician	технологија
инцесија	НЕ	ДА	дом. Х	/	економија
инцинератор	(инцинерација '66)	ДА	С/Х	incinerator	технологија
инцитација	1966	ДА	Х	incitation	мишљење

Како Табела 3 показује, у Клајновом и Шипкином речнику анализирани процесне именице углавном су концентрисане у семантичким пољима која се тичу човека (тело и мишљење) и друштва (пре свега, друштвени односи и религија). Ентитетске, типичне дакле, именице концентрисане су такође у семантичким пољима која се тичу човека, али и технологије. Глаголи су равномерније распоређени по семантичким пољима, а придеви се односе на физичке појмове, највише на тело, као и просторне односе.

Табела 3. Квантитативна заступљеност врста речи и семантичких поља анализираних позајмљеница из Клајновог и Шипкиног речника.

Поље ↓	Врста →	Процесне именице	Ентитетске именице	Глаголи	Придеви	Укупно
Тело		4	4	1	2	11 (22%)
Мишљење		5	2	2	0	9 (18%)
Технологија		1	4	1	1	7 (14%)
Просторни односи		1	1	1	2	5 (10%)
Друштвени односи		2	0	1	0	3 (6%)
Религија		3	0	0	0	3 (6%)
Међуљудски односи		1	0	1	0	2 (4%)
Нежива природа		1	0	0	1	2 (4%)
Супстанце		0	1	0	0	1 (2%)
Вредности		1	0	1	0	2 (4%)
Економија		1	0	0	0	1 (2%)
Администрација		0	0	1	0	1 (2%)
Уметност		0	1	0	0	1 (2%)
Постојање		0	1	0	0	1 (2%)
Укупно		20 (40%)	14 (29%)	9 (18%)	6 (12%)	49

За неке примере Клајн и Шипка (2008) наводе немачки (*индоктринирати*, *интимизирати*, *инструмент-табла*), француски (*инвертит*, *интригантан*) или енглески (*екстероцептор*, *екструдер*) као језик порекла.

Језик религије и, у мањој мери, језици медицине и права домени су у којима латински, с обзиром на своју инструменталност, чак може бити и директан давалац. У случају религијских термина, који потичу из римокатолицизма (*ексклаустрација*, *инкамерација*, *инкултурација*), није вероватно да је енглески посредник, посебно јер се у том језику они ретко могу наћи у општим речницима, пре у специјализованим или историјским речницима (*incameration* је историзам, нпр.). Термин *инкултурација* новијег је датума и први га је употребио римокатолички теолог Жозеф Масон (*Joseph Masson*) 1962. г. на француском, а 1979. га је папа увео и у званичне црквене документе (нпр. Churungco 1998: 337). Претрагом преко услуге *Гугл књиге* глагол *екскулпирати* (*exculpate* < *ex culpa*) се потврђује у употреби у правном хрватском бар од 1899,⁴ у медицинским часописима се проналази процесна именица *ексудација* у хрватском 1916, а придев *инкапсулиран* у српском 1932. г.,⁵ када енглески још увек није био доминантан у тим доменима. *Експлантат* има облик немачког израза (*Explantat*), а не енглеског (*explant*), док *инјект* одговара латинском *iniectum* (средњи род од *iniectus*).

Латинизам *инкунабула* (према лат. *incunabula*, мн. од *incunabulum*) који се односи на најстарије штампане књиге, у српско-хрватски је преузет, судећи по консултованим речницима а за разлику од енглеског, у изворном облику множине као једнина, тако да је у српско-хрватском множина *инкунабуле*. Назив за дисциплину која проучава *инкунабуле*, *инкунабулистика*, врло ретко се користи у енглеском, па није вероватно да је посредован енглеским. *Интимизам* као правац у сликарству прве половине 20. века поникао је у Француској, где је преваходно и практикован, а постојао је и истоимени књижевни правац у Словенији након Другог светског рата, па је и тај израз у вишедеценијској употреби у српско-хрватском.

Према консултованим речницима, српском облику придева *инсуларан* одговара хрватски *инзуларан*, за који се такође наводи порекло од лат. *insula* ('острво'). Хрватски изговор *с* као *з* има немачко *insular*, па је немачки отуда вероватан посредник бар када је тај облик у питању. У хрватском паралелно у употреби налазимо и облик *инсуларан*, који се појављује пре него *инзуларан*, још у 19. в., а у смислу 'изолован' бар од 1904. г.⁶ Метафорички смисао 'ускогруд', који (према консултованим речницима) нема српски синоним *острвски*, или хрв. *оточни*, потиче у енглеском од смисла 'изолован од остатка света', што је индикативно за положај Велике Британије (уп. одредницу *insulary*: Harper n. d.), у ком контексту се и појављује 1904. г.

Енглески суфикс *-er*, који формира агентивне и/или инструменталне именице, указује на посредовање енглеског у примеру *екструдер*, а и у случају са њим значењски повезаног придева *екструдирани*. Сродан је латински суфикс *-or*, у примерима као *екстеро(ре)цептор*, *екстерминатор* и *инцинератор*. ХЈП бележи само пун облик *екстерорептор*, који је у односу на редукован облик *екстероцептор*, чешћи у немачком (*Exterorezeptor*), а ређи у енглеском (што се потврђује претрагом на интернету), па је за тај облик, посебно у хрватском, могуће посредовање немачког.

Такође, термин *инференција* највише су употребљавале филозофске школе енглеског говорног подручја (*inference*). Судећи по употреби на интернету, економски термин – новија сливеница *инцесија* (од *инфлација* и *рецесија*) – мада ређи него његова синонимска сливеница

⁴ <https://books.google.rs/books?id=j51WAQAIAAJ&q=ekskulpira&dq=ekskulpira&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKEwigs4uqq5vXAhVLaFAKHU-KBpA4ChDoAQhiMAk>

⁵ <https://books.google.rs/books?id=B8xAAQAAMAAJ&q=eksudacija&dq=eksudacija&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKEwjU5oOfvvpvXAhXHb1AKHS0uDsA4HhDoAQgwMAE>; <https://books.google.rs/books?id=VN0vAQAAAMAAJ&q=inkapsuliran&dq=inkapsuliran&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKEwivxdqmpnXAhVDAVAKHcRzAuAQ6AEIVzAI>

⁶ <https://books.google.rs/books?id=QB1mAAAACA&pg=PA151&dq=%22insularnim%22&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKEwjioon91cHXAhXCiRoKHbzQD30Q6AEIKDAA#v=onepage&q=%22insularnim%22&f=false>
<https://books.google.rs/books?id=ThbzAAAAMAAJ&q=%22insularni%22&dq=%22insularni%22&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKEwi86vGFzcHXAhUCBcAKHUD8DbEQ6AEITTAG>

стагфлација (од стагнација и инфлација), потекао је отприлике у исто време са енглеског говорног подручја.⁷

Творенице са сложеним суфиксом *-(из)ација* сматрају се новијом и продуктивном тенденцијом у словенским језицима која са високом учесталошћу углавном карактерише журналистички и разговорни, а посебно интернетски, стил, што се објашњава американизацијом и глобализацијом језика (Horvat i Golub 2011: 14).

Инструментализација се у српско-хрватском употребљава бар од 1967. г.,⁸ највише у колокацији *политичка инструментализација* и њој сродним, у идеолошком контексту. У том контексту се о инструментализацији нарочито говорило у оквиру критичких друштвених теорија од 60-их година 20. века. Тако, нпр., познат је навод из 1964. г. истакнутог представника Франкфуртске школе Х. Маркузеа, који се тих година налази и у преводима његових дела и другим стручним радовима на српско-хрватском језику: „ослободилачка снага технологије, инструментализација ствари, постаје оков ослобођења, инструментализација човека” (Marcuse 1968: 159). *Инструментализација* међу твореницама са завршетком *-изација*, а уз глагол *инструментализовати* и међу другим анализираним позајмљеницама, има највећу учесталост у дневним медијима на српском, а високу и у хрватском (што се установљава претрагом на сајту *Naslovi.net* и преко *Гугл вести*), са тенденцијом повећања фреквенције употребе у 2016. и, нарочито, 2017. г. Та чињеница у складу је са колокабилношћу и потенцијалом употребе деривата *инструментализација* и *инструментализовати* у политичкој сфери.

Термин *институционализација* се користи у стручним часописима на српско-хрватском бар од 1957,⁹ када га региструјемо у контексту међународних односа. У том периоду француски је, уз енглески, и даље био водећи језик у сфери међународне дипломатије, тако да не мора бити да је енглески посредовао у случају тог термина, тим пре што глагол *институционализира* налазимо у хрватском језику још 1932. г.¹⁰

Термин *информатизација* је поникао из француског (*informatisation*) касних 70-их, као превод јапанске речи *johoka* (нпр. Youichi 1994: 251 фн), користи се у енглеском, али се чешће користи *computerization*, који се такође употребљава у српско-хрватском, као *компјутеризација* (односно, у хрв. *компјуторизација*). Претрагом *Гугл вести* може се установити да је *информатизација* фреквентна у употреби у масовним медијима на хрватском језику (најфреквентнија од свих анализираних позајмљеница), а знатно мање у српском.

Судећи по употреби на интернету, *intimization/intimisation* одговарајући глагол *intimize* ретко се користе у енглеском у смислу ‘личног зближавања’, који имају *интимизација* и *интимизирати* у српско-хрватском (Клајн и Шипка 2008: 534 наводе нем. глагол *intimisieren* као порекло глагола *интимизирати*). *Интимизација* и *интимизирати* у српско-хрватском у наведеном смислу чешће се користе последњих година, неретко као еуфемизми. Енгл. *intimization/intimisation* се може наћи само у стручним речницима, и то у смислу ‘представљања јавног живота ближим публици’.

Употреба латинских елемената свакако се одликује престижом, те је погодна за естетизацију, односно еуфемизацију, која је, будући заснована на субјективности и двосмислености, блиска иронији (уп., нпр, Malyuga and Orlova 2018: 132). Тако, употреба суфикса *-изација* и одговарајућих

⁷ Уп. <https://books.google.rs/books?id=U5ouAAAAIAAJ&q=%22incession%22+%22inflation%22&dq=%22incession%22+%22inflation%22&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKewjPwo3A76rXAhUSF-wKHbiMDg4Q6AEIQTAE>

⁸ https://www.google.com/search?gl=us&hl=en&pws=0&biw=1280&bih=615&tbs=cd%3A1%2Ccd_min%3A1%2F1%2F1900%2Ccd_max%3A1970&tbm=bks&ei=-YIIWpTeKMuRkwXGj4GYAQ&q=instrumentalizacij u&oq=instrumentalizaciju&gs_l=psy-ab.3...5253.5612.0.5772.2.2.0.0.0.73.143.2.2.0...0...1.1.64.psy-ab..0.0.0...0.V1_q1GMg2kl

⁹ https://books.google.rs/books?id=CTcrAQAAMAAJ&q=institucionalizacija&dq=institucionalizacija&hl=en&sa=X&redir_esc=y

¹⁰ https://books.google.rs/books?id=HQ7zAAAAIAAJ&q=institucionalizirao&dq=institucionalizirao&hl=en&sa=X&redir_esc=y

глаголских суфикса, посебно са домаћим основама, може бити повезана са стварањем привида ‘учености’ (тако нпр. и *интимизирати* у смислу ‘зближавања’), а може имати и саркастични ефекат (опет, нпр., *интимизирати* у одговарајућем контексту). Деривати на *-изација* имају смисао ‘попримања карактера’ или ‘утицаја’ онога што означава мотивна реч (уп. Horvat i Golub 2011: 15), често нечег актуелног (нпр. *ријалитизација*, *трампизација*, и сл.), што је у сразмери са учесталашћу њихове употребе у данашњем периодуубрзаних промена и различитих видова друштвених утицаја.

Табела 4. Смисаони односи анализираних позајмљеница између српско-хрватског и енглеског језика: кл. – каснолатински; сл – средњовековни латински; нл. – новолатински; енгл. – енглески; нем. – немачки; франц. – француски; заст. – застарело; = – еквиваленција смисла; ≤ – шири смисао у енгл.; ≥ – ужи смисао у енгл.; ≠ – нулти однос (различитост смисла); / – непостојање поредивог израза у енгл.; + – смисао који има један језик а не и други.

ПОЗАЈМЉЕНИЦА	ЗНАЧЕЊЕ У СРПСКОМ/ХРВАТСКОМ	ОДНОС СА ЕНГЛЕСКИМ
ексклаустрација (сл. <i>exclaustratio</i>)	боравак монаха изван манастира	=
екскулпација (кл. <i>exculpatio</i>)	1. ослобађање од оптужбе 2. оправдање	1. = 2. =
екскулпирати (<i>exculpare</i>)	ослободити кривице	=
експлантат (< нл. <i>explantare</i>)	део ткива пресађен у нову средину	=
екстабулирати (нл. <i>extabulare</i>)	избрисати из земљишних књига	/
екстерминатор (кл. <i>exterminator</i>)	уништитељ	=
екстерналије (<сл. <i>externalis</i>)	спољашњост	=
екстеро(ре)цептор (< <i>externus + receptor</i>)	рецептор који прима надражаје споља	=
екструдер (енгл. < <i>extrudere</i>)	машина за екструдирање профила	= + асцент/десцент у типологији
екструдирани (< <i>extrudere</i>)	обрађен екструдером	≤ истиснут
екструдирати (<i>extrudere</i>)	потискивати, (из)терати	= + штрчати
екструзија (<i>extrusio</i>)	истискивање, истеривање	= + производ екстудирања
ексудација (нл. <i>exsudatio</i>)	истицање накупљене течности у телу	= + излучивање + ексудат
ексулцерација (<i>exulceratio</i>)	стварање чирева	= (заст.) + чир
ексцеребрација (нл. <i>excerebratio</i>)	одстрањивање мозга фетуса	≤ одстрањивање мозга (фетуса и уопште)
ексцерпција (<i>excerptio</i>)	исписивање грађе	= + сама грађа
инвертит (франц. < <i>invertere</i>)	хомосексуалац	/

инволутиван (нл. involutivus)	који се тиче заплетености, увијености	≠ који се тиче математичке функције која је сама себи инверзна
индоктринирати (нем. < in- + doctrina)	увођење у доктрину (у хрв. само са негативном конотацијом)	=
инјект (iniectum)	садржај убризган инјекцијом	=(injection) + инјекција
инкамерација (нл. incameratio)	припајање црквеном имању + убирање државних такси + подржављење	= (заст.)
инкапсулација (нл. incapsulatio)	стварање везивне капсуле око патолошког процеса	≤ (заст.) стварање чауре у телу + затварање у чауру
инкапсулиран (< in- +capsula)	зачаурен	≤ стављен у чауру + сажет
инкултурација (< in- + cultura)	прилагођавање (религије)	=
инкунабулистика (< incunabula)	проучавање инкунабула	= (ретко)
институционализација (< institutio)	1. стварање институционалних односа 2. стављање особе у одговарајућу установу	1. = 2. =
институционализирати (< institutio)	чинити нешто институционалним + (хрв.) утврдити неки пропис	= + ставити особу у одговарајућу установу
инструментализација(<сл. instrumentalis)	третирање некога/нечега као инструмента у туђим рукама	≤ третирање нечега као инструмента (без нужно негативне конотације)
инструментализирати(<сл. instrumentalis)	вршити инструментализацију	≤ третирати нешто као инструмент + значења из музичког домена
инструмент-табла (нем. < instrumentum + tabula)	табла за мерне уређаје	/
инсуларан/инзуларан (< кл. insularis)	1. острвски 2. острвског менталитета; незаинтересован за остатак света	1. = 2. = + који се односи на изоловано ткиво
интимизам (< intimus)	дочаравање интимне атмосфере (об. у уметности)	=
интимизација (< intimus)	успостављање блиских односа	= (ретко) + представљање јавног живота ближим публици
интимизирати (се) (нем. < intimus)	бити интиман с ким	= (ретко)
интригантан (франц. < intricare)	који подстиче на размишљање	/

интубирати (< in- + tuba)	увођење цеви у тело у медицинске сврхе	=
инфаркташ (<нл. infarctus)	онај који је преживео инфаркт	/
инференција (сл. inferentia)	закључивање	= + сам закључак
информатизација (< informatio)	увођење и ширење информационе технологије	=
информатизовати/ /информатизирати (< informatio)	уводити и ширити информационе технологије	= + претворити нешто у информацију
информатичар (< informatio)	стручњак за информатику	= informatician
инцесија (< inflatio + recessio)	инфлација и рецесија	= (ређе)
инцинератор (<сл. incineratus)	пећ за спаљивање отпадака	=
инцитација (incitatio)	навођење (у хрв. само са негативном конотацијом, 'подбадање')	= + нешто што врши инцитацију

Између одговарајућих позајмљеница српско-хрватског и енглеског 18 парова испољава потпуно поклапање у значењу (еквиваленцију), у исто толико случајева енглеске позајмљенице имају шири смисао или више смислова (семантичких реализација). У једном случају шири смисао има српско-хрватски парњак, у једном случају значење је различито, а за 5 српско-хрватских позајмљеница енглески нема (формално) одговарајуће изразе (Табела 4). Од случајева поклапања бар једног смисла, у неким је тај смисао у енглеском или застарео (нпр. *incameration*), или редак (нпр. *intimization*), односно други изрази се чешће користе (нпр. *computerize* уместо *informatize*). Отуда се такви примери ретко и налазе у општим речницима савременог енглеског језика, а има и оних који, бар у смислу који има српско-хрватски парњак, нису пронађени ни у консултованим специјализованим речницима, те им је значење установљено из контекста употребе (*incunabulistics*, *incession*, *intimize*, *intimization*).

Међу позајмљеницама највише је процесних именица са завршетком *-ација* (40%), што је иначе један од најпродуктивнијих страних суфикса уопште (Клајн 2003: 250). Процесне именице често накнадно добијају предметни или апстрактни именички смисао (*ibid.*: 250–251), али то за сада није случај са анализиранима, којима недостаје такав смисао, а имају га неки од енглеских еквивалената. Обично је у питању резултативни смисао – резултат процеса (*extrusion*, *exudation*, *exulceration*, *excerption*, *inference*), који изостаје.

4. ЗАКЉУЧЦИ

Примењени метод анализе употребе позајмљеница, заснован на претраживању интернета путем *Гуглових* услуга, нарочито уз подешавање периода употребе, прилично је егзактан и учинковит у утврђивању извора, периода, учесталости и тенденција употребе речи, те незаобилазан за лексикографију. Тако, на пример, неке позајмљенице, најчешће термини, бивају изостављени из речника иако се (и даље) употребљавају, док је неке заступљене у речницима тешко уопште наћи у употреби (бар када је реч о српском језику).

Најчешћи и најочитији разлог позајмљивања у анализираној грађи јесте потреба за називима за нове научне и културне појмове након технолошке револуције од краја 19, а посебно након информационе револуције од 70-их година 20. века. Отуда, већина позајмљеница из Клајновог и Шипкиног речника које у ранијим речницима српског језика нису забележене само се користи у стручној сфери, па су углавном и неразумљиве ширем кругу људи. Углавном се у употреби појављују знатно раније, па их речници страних речи региструју након интензификације и систематизације њихове употребе, а у неким случајевима ни тада. До интензификације употребе може у новије време доћи под утицајем енглеског (уп. и Васић 2013), који не мора бити и првобитан језик давалац/посредник. Међутим, само делимична подударност у значењима и фреквенцији употребе српско-хрватског и енглеског упућује на то да је објашњење позајмљивања и употребе лексема са латинским елементима сложеније него што је тумачење те појаве као последице глобалне англицизације.

Деривати са завршетком *-изација*, о којима се у литератури говори као о новијој појави фреквентној у новинарском и разговорном стилу, у анализираној грађи новијег су датума употребе у смислу периода након Другог светског рата, а користе се у новинарству умереном до високом учесталости. У почетку карактеришу првенствено друштвенонаучне, па и хуманистичке жанрове, а касније се, по свему судећи, шире у жанрове све нижег степена формалности, посебно путем употребе од стране професионалаца у масовним медијима, са делимичним изузетком позајмљенице *интимизација* и одговарајућег глагола *интимизирати*, који су нашли употребу у основном вокабулару.

У (актуелној) употреби нису пронађене две позајмљенице (од посматраних 44) из Клајновог и Шипкиног речника, док је пронађено 36 од 64 позајмљенице које су изостављене у односу на Вујаклијин *Лексикон*. Позајмљенице пронађене у употреби раније (пре око 30–130 година) користе се и данас, што се делимично може објаснити континуираном потребом за одговарајућим терминима у различитим областима, а када је реч о позајмљеницама из *Лексикона* које Клајн и Шипка (2008) изостављају, и потребом економичнијег изражавања (нпр. глаголом творбено повезаним са позајмљеном именицом, уместо употребе две или више речи), а имајући у виду и паралелну употребу истозначних или блискозначних позајмљеница са различитим суфиксима, и чињеницу да *Лексикон* деценијама служи као узор говорницима у погледу употребе речи страног порекла.

ИЗВОРИ

- Vujaklija, Milan (1986). *Leksikon stranih reči i izraza*. Treće, doštampano izdanje. Beograd: Prosveta.
- Вујаклија, Милан (2004). *Лексикон страних речи и израза*. Седмо издање. Београд: Просвета.
- Речник српског језика. (n. d.). *СРПСКИ ЈЕЗИК – речници и алати на вебу*. Приступљено на: <http://www.srpskijezik.com>.
- Klaić, Bratoĉjub (1966). *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica*. Zagreb: Zora.
- Klaić, Bratoĉjub (1987). *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*. Zagreb: Nakladni zavod МН.
- Клајн, Иван, Шипка, Милан (2008). *Велики речник страних речи и израза*. Треће, допуњено и исправљено издање. Нови Сад: Прометеј.
- Harper, Douglas (n. d.). *Online Etymology Dictionary*. Retrieved from <http://www.etymonline.com>.
- Hrvatski jezični portal*. (5. veljača 2015). Pristupljeno na: <http://hjp.znanje.hr>.

ЛИТЕРАТУРА

- Васић, Вера М. (2013). Употреба англицизираних интернационализама у савременом српском језику: *мисија и камп*. У: *3 борник у част Марији Клеут* (С. Томин, Ј. Пешикан-Љуштановић и Н. Половина, ур.). Нови Сад: Филозофски факултет, 565–578.
- Davies, Daniel R. (2010). Standardized English: the history of the earlier circles. In: *The Routledge Handbook of World Englishes* (A. Kirkpatrick, ed.). New York – Abingdon: Routledge, 17–36.

- Ito, Youichi (1994). Information societies with strong and weak civil society traditions. In: *Information Society and Civil Society: Contemporary Perspectives on the Changing World Order* (S. Splichal, A. Calabrese and C. Sparks, eds.). West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 233–253.
- Ivir, Vladimir (1991). Contrastive methods in contact linguistics. In: *Languages in Contact nad Contrast* (V. Ivir and D. Kalogjera, eds.). Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 237–246.
- Клајн, Иван (2003). *Творба речи у савременом српском језику 2: Суфиксација и конверзија*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Матица српска – Институт за српски језик САНУ.
- Lakoff, George, Johnson, Mark (2003). *Metaphors We Live By*. 2nd Edition. Chicago: University of Chicago Press.
- Malyuga, Elena N., Orlova, Svetlana N. (2018). *Linguistic Pragmatics of Intercultural Professional and Business Communication*. Cham: Springer International Publishing AG.
- Marcuse, Herbert (1968). *Čovjek jedne dimenzije*. Sarajevo: Logos.
- Matras, Yaron (2009). *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna (1996). Njemački kao jezik posrednik pri posuđivanju iz engleskog u hrvatski. *Suvremena lingvistika* 41/42, 457–464.
- Кајић, Борис (2000). Посредна лагинизација српског језика. *Језик данас* 12, 12–16.
- Kowner, Rotem, Rosenhouse, Judith (2008). The hegemony of English and determinants of borrowing from its vocabulary. In: *Globally Speaking: Motives for Adopting English Vocabulary in Other Languages* (J. Rosenhouse and R. Kowner, eds.). Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters, 4–18.
- Пешикан, Митар, Јерковић, Јован, Пижурица, Мато (2010). *Правопис српског језика*. Измењено и допуњено издање. Нови Сад: Матица српска.
- Prčić, Tvrtko (2005). *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
- Silaški, Nadežda (2012). *Srpski jezik u tranziciji: O anglicizmima u ekonomskom registru*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Skok, Petar (1955). O sufiksima -isati, -irati i -ovati. *Jezik* 4, 36–43.
- Thomason, Sarah G. (2001). *Language Contact: An introduction*. Bodmin: Edinburgh University Press.
- Field, Fredric W. (2002). *Linguistic Borrowing in Bilingual Contexts*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Filipović, Rudolf (1986). *Teorija jezika u kontaktu: Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: JAZU.
- Filipović, Rudolf (1990). *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo, razvoj, značenje*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga.
- Haugen, Einar (1950). The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26/2, 210–231.
- Hickey, Raymond (2010). Language contact: reconsideration and reassessment. In: *The Handbook of Language Contact* (R. Hickey, ed.). Singapore: Wiley-Blackwell, 1–28.
- Horvat, Marijana, Golub, Barbara Štebih (2011). Posljedice internacionalizacije u hrvatskome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36/1, 1–21.
- Crystal, David (2003). *English as a Global Language*. 2nd Edition. New York: Cambridge University Press.
- Chew, Phyllis Ghim Lian (2009). *Emergent Lingua Francas and World Orders: The Politics and Place of English as a World Language*. New York – Abingdon: Routledge.
- Chupungco, Anscar J. (1998). Liturgy and inculturation. In: *Handbook for Liturgical Studies II: Fundamental liturgy* (A. J. Chupungco, Ed.). Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 337–376.
- Weinreich, Uriel (1953). *Languages in Contact: Findings and Problems*. New York: Linguistic Circle of New York.
- Wohlgemuth, Jan (2009). *A Typology of Verbal Borrowings*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

LOANWORDS WITH ETYMOLOGICAL PREFIXES *EX-* AND *IN-* IN SERBO-CROATIAN
IN RELATION TO ENGLISH: BORROWING TENDENCIES

Summary

The paper deals with loanwords consisting of originally Latin elements, exemplified by those with etymological prefixes *ex-* and *in-*, found in I. Klajn's and M. Šipka's *Comprehensive Dictionary of Foreign Words and Expressions (Veliki rečnik stranih reči i izraza)*, namely those left out in earlier dictionaries of Serbo-Croatian, as well as those not found in the aforementioned dictionary. The loanwords are observed in light of their relationship to

the (non)corresponding loanwords in English. The goal is to establish and explain tendencies in the influx of these loanwords into the Serbo-Croatian lexicon, regarding semantic and use-related domains, sources, periods and frequencies of use, and grammatical and semantic (sub)classes of the loanwords.

Most of the analyzed loanwords are recorded to have been used decades or even a century earlier than in the dictionaries. The most numerous are process nouns ending in *-acija*, which, in contrast to the English correspondents, usually have not yet developed resultative/abstract senses. The ending *-izacija* is somewhat more recent and increasingly frequent, and seems to have spread from the register of social sciences. Only partial matching in loanword meanings and frequencies of their use between Serbo-Croatian and English indicates that an explanation of borrowing and use of loanwords consisting of Latin elements is more complex than an interpretation of this phenomenon as a consequence of global anglicization.

Keywords: loanwords, Latinisms, Serbian, Croatian, English, language contact, lexical borrowing.

Marko Janićijević
State University of Novi Pazar, Serbia
trupko@outlook.com